

Історико-географічний вимір міждержавних територіально-політичних суперечностей і конфліктів (2011–2021 рр.)

Роман СЛИВКА^{1*} <https://orcid.org/0000-0003-4654-3185>

УДК 911.8

Ірина ЗАКУТИНСЬКА^{1**} <https://orcid.org/0000-0002-7072-8318>

АНАЛІТИЧНА СТАТТЯ

¹ Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, кафедра географії та природознавства

Листування – *roman.slyvka@pnu.edu.ua; **irina.zakutynska@pnu.edu.ua

Ключові слова: історична політична географія, географія територіально-політичних конфліктів, міждержавні конфлікти, поширення конфліктів, інтенсивність територіально-політичних конфліктів.

Анотація: У статті з'ясовуються наступні важливі факти: 1) на основі аналізу інтенсивності територіально-політичних конфліктів (ТПК) встановити їх динаміку і середню інтенсивність упродовж 2011–2021 рр., зокрема в розрізі окремих частин світу; 2) які і скільки ТПК із попередніх геополітичних епох залишаються актуальними? ТПК вивчаються у контексті формування політичної карти світу, тому застосовано історико-географічний метод. Визначено за допомогою бази даних «Conflict Barometer», які ТПК були актуальними у 2011–2022 рр. та здійснено їх розподіл згідно з періодами і етапами формування політичної карти світу.

1. ВСТУП

Географія територіально-політичних конфліктів – актуальний напрямок розвитку вітчизняної політичної географії. Починаючи із 2014 р. Україна у оборонній війні із Росією відстоює своє суверенне право поширювати юрисдикцію законно обраної влади на всій міжнародно визнаній території. Географічні довідники, підручники і картографічні твори повинні містити достовірну інформацію про територіально-політичні конфлікти (ТПК) сучасного світу. Актуальним завданням політ-географів є вироблення максимально точного підходу до інтерпретації сутності і поширення географії територіальних спорів. Традиційні, структурні теорії міжнародних відносин, можливо, уникали значення географії і території для розуміння міжнародного конфлікту, але останні 50 років розвитку кількісних досліджень повернули географію і територію на перший план дисципліни (Miller et al. 2020).

Історико-географічні аспекти зародження і поширення конфліктів є в центрі уваги міждисциплінарних досліджень, як наприклад – дослідження (Lahr et al. 2016). відкрила найдавніші свідчення воєнних дій у місцевості Натарука, яка розташована на березі озера Туркана. Проблемі територіальних змін в міжнародних відносинах присвячена праця (Diehl, Goertz 1991) та (Goertz, Diehl 2002). Впливу колоніалізму на територіальні зміни у різні геополітичні епохи присвячена праця (Tyner 2006). Історико-географічні аспекти прояву

2022, 839; DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2022.839.5-21>

 Open Access. © 2022 Р. СЛИВКА, І. ЗАКУТИНСЬКА
опубліковано у Чернівецькому національному університеті

Ця робота ліцензується відповідно до

CC BY-NC-ND із Зазначенням Авторства – Некомерційна – Без Похідних 4.0 Міжнародна

територіально-політичних конфліктів досліджували у різних аспектах [Kopachynska \(2013\)](#), [Дністряньський \(2021\)](#), ([Дністряньський та ін. \(2021\)](#), [Сливка \(2019, 2022\)](#)). Український доробок політичної географії конфліктів включає підручник [Стафійчука \(2016\)](#), який акцентує увагу на ролі конфліктних міждержавних відносин та повоєнних мирних угод на становлення політичної карти світу. Становлення політичної карти світу і пов'язана із цим процесом термінологія висвітлена [Книш, Котик \(2014\)](#). Передумови, способи і наслідки зміни політичних кордонів у вітчизняній літературі описані [Гольцовим \(2012\)](#). Аналіз даних публікацій показує, що основна увага прикута до збройних конфліктів XX–XXI століть з приводу належності територій. Однак, слід розуміти, що багато територіальних суперечностей мають витоки у минулих історико-географічних періодах.

В даній статті прагнемо з'ясувати наступні важливі факти:

- на основі аналізу інтенсивності ТПК встановити їх динаміку і середню інтенсивність упродовж 2011–2021 рр., зокрема в розрізі окремих частин світу.
- які і скільки територіально-політичних конфліктів із попередніх геополітичних епох залишаються актуальними?

2. МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

Оскільки ми вивчаємо територіально-політичні конфлікти в контексті формування політичної карти світу, то обов'язковим до застосування є історико-географічний метод. Особливість його використання полягає у встановленні історико-географічних зрізів і визначення, які територіально-політичні конфлікти, що були актуальні в 2011–2021 рр. і беруть початок у певний період формування політичної карти світу. Існує декілька ключових праць в сфері політичної географії, які пропонують періодизацію формування політичної карти світу. Наприклад, [Безуглий та Козинець \(2003\)](#) дотримуються класичної періодизації всесвітньої історії і виокремлюють такі періоди:

- давній, (від епохи виникнення перших форм держави до V ст. н.е.);
- середньовічний (V–XV ст.);
- новий (кінець XV ст. – завершення Першої світової війни в XX ст.);
- новітній (після Першої світової війни до наших днів). Останній поділяється на три етапи: перший етап (1918–1945 рр.), другий етап (після Другої світової війни до початку 90-х років), третій етап (з початку 90-х років до нинішнього часу).

Схожій періодизації дотримується [Стафійчук \(2016\)](#), проте автор деталізує новітній період розвитку політичної карти виокремлюючи п'ять етапів:

- перша світова війна та Версальсько-Вашингтонська мирна система;
- друга світова війна та Ялтинсько-Потсдамська мирна система;
- деколонізація і утворення нових незалежних держав;
- нежиттєздатність соціалістичного табору та припинення його існування;
- сучасний етап.

Періодизацію Стафійчука пропонуємо взяти за основу і співвіднести її за допомогою аналітичної таблиці із початком незавершених конфліктів за 11 звітами Гельдерберзького університету «Conflict Barometer» ([All Conflict Barometers... 2022](#)) за 2011–2021 роки. Цінність цієї бази даних полягає у щорічному моніторингу інтенсивності конфліктів у світі, зокрема міждержавних, територіальних. З цієї бази пропонуємо обрати не тільки ті, предмет яких стосується предмету «територія», але й ті, які стосуються предмету «сецесія». Останні ми

будемо брати до уваги тільки в тому випадку, коли конфлікт відбувається між суверенною державою та квазі-державним утворенням (міжнародно невизнане, чи визнане частково), яке існує більше, ніж 10 років в статусі самопроголошеної держави (як наприклад Південна Осетія чи Сомаліленд). Недоліком зазначеної бази даних є відсутність адекватної оцінки територіально-політичного конфлікту в Криму. Авторський колектив «Conflict Barometer» тенденційно оминув оцінки російській окупації і анексії півострова. Це свідчить про значний вплив російських геополітичних наративів на окремі академічні спільноти Німеччини, зокрема Гельдербергського університету. Редактори даної бази даних дали оцінку російської агресії в Криму тільки в 2014, 2015, 2016 роках. Після цього періоду типовий класичний територіально-політичний конфлікт зник з неї, що є доволі дивно, адже Україна ніколи не визнавала анексії півострова Росією. З метою коректності дослідження ми пропонуємо присвоїти за замовченням даному конфлікту упродовж 2017–2020 років рівня інтенсивності 2 бали («ненасильницький конфлікт»).

Згідно методологією «Conflict Barometer» обраховуються п'ять рівнів інтенсивності конфліктів:

- 1 бал – «суперечка» (*dispute*);
- 2 бали – «ненасильницька криза»;
- 3 бали – «насильницька криза»;
- 4 бали – «обмежена війна»;
- 5 балів – «війна». Конфлікти інтенсивністю 1 та 2 бали визначені ненасильницькими, конфлікти інтенсивністю 3,4 та 5 балів – насильницькими.

Корисність бази даних полягає визначенні дати початку конфлікту. Щоправда деякі звіти містили різні дані про початок конфлікту. В статті ми обираємо найдавнішу дату.

В статті аналізуватимемо приклади інтерпретації т.зв. історичних прав на конкретні території, які є постійним джерелом непорозумінь і конфліктів ([Baczwarow, Suliborski 2003](#)). Згідно постмодерного методологічного підходу в політичній географії одним із проявів територіально-політичних конфліктів є історичні фронти, змагання історичних наративів сусідніх народів, що приналежності тих, чи інших земель. Окремим жанром геополітичних текстів є альтернативна історія спірних територій. Кожна нація створює власний набір симулякрів, який обґрунтовує справедливості своїх територіальних претензій. У середині цієї змагальної атмосфери, очікувана «цінність» території і морських зон стає сферою прав; прав, які можуть бути реальними чи уявними ([Donaldson 2014](#)). Так, Росія домагається особливого впливу в країнах колишнього Радянського Союзу, а Китай хоче провести свою пограничну пунктирну лінію в Південно-китайському морі і перетворити її на реальність. Історичне обґрунтування своїх претензій стає основою сучасного геополітичного ревізіонізму і територіальної експансії.

Відбувається свого роду конструювання історичного геополітичного наративу. І чим соліднішим є часовий фундамент таких обґрунтувань, то тим більше це будить уяву широких мас. Багато політиків використовують цей інструмент для мобілізації своїх прихильників навколо ідеї примордіалізму, тобто ідеї, що нації – давні, природні явища ([Primordialism 2022](#)).

Як влучно зауважив [Дністрянський \(2021\)](#), геополітична аналітика періоду постмодерну, містить обґрунтування спрямовані не стільки на пізнання об'єктивних геополітичних трендів, як на нав'язування вигідних схем геополітичного порядку та навіювання своїх установок у геополітичному мисленні. В статті виокремлюємо найбільш показові приклади конструювання «історичних територіальних претензій».

Процес пред'явлення претензії на володіння територією чи з приводу міжнародного режиму території розвивається у напрямку від усвідомлення цінності території для певної спільноти (територіалізація) до появи її інтересу щодо реалізації влади групи в її межах (Сливка 2022). У випадку коли історичний геополітичний наратив стосується попередніх етапів формування політичної карти світу маємо справу із такими типами територіальних претензій:

- міфологізовані територіальні претензії;
- неофіційні історичні територіальні претензії;
- офіційні територіальні претензії.

У статті із використанням бази даних проєкту «Conflict Barometer» (All Conflict Barometers... 2022) пропонуємо розподілити ТПК сучасного світу, що проявили себе принаймні раз за період 2011–2021 рр. Час початку ТПК пропонуємо співвіднести у табличній формі із періодом та етапом формування політичної карти світу, визначеному вище. Це дозволить встановити історико-географічну приуроченість активних у 2011–2021 рр. ТПК. Аналіз бази даних «Conflict Barometer» за 2011–2021 рр. дозволяє також визначити конфлікти, які з'явилися та завершилися на даному історичному відтинку. Також з'являється можливість оцінити географічну приуроченість ТПК.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Створена нами на основі «Conflict Barometer» таблиця (таблиця 1), є базою даних, яка відображає поширення ТПК в світі. Всього у досліджуваний період було 79 ТПК. Отже, частини світу розподілені по низхідній наступним чином:

- Азія – 28 ТПК упродовж 2011–2021, 3 ТПК завершено, нових не було;
- Африка – 21 ТПК упродовж 2011–2022, 2 ТПК завершено;
- Європа – 17 ТПК упродовж 2011–2022, 1 ТПК завершено, 1 ТПК новий;
- Америка – 12 ТПК упродовж 2011–2022, 3 ТПК завершені, 2 ТПК нових;
- Океанія – 1 ТПК упродовж 2011–2021.

Отже, за досліджуваний період в світі виникло 10 нових ТПК, натомість завершено 3 конфлікти, що свідчить про певне покращення безпекової ситуації.

Таблиця 1. Дослідження міських агломерацій (побудовано автором)

№	Сторони конфлікту	Предмет конфлікту	Рік початку ТПК.	Інтенсивність конфлікту										
				2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Новий час														
1	Нікарагуа Колумбія	Морськ. кордон в Карибському морі, архіпелаг Сан-Андрес-і-Провіденсія та банка Кіта-Суено**	1825	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1
2	Аргентина Велика Британія	Фолклендські / Мальвінські острови	1833	1	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1
3	Нікарагуа Коста-Ріка	річковий кордон, р. Сан-Хуан	1858	1	1	1	1	1к						
4	Колумбія Венесуела	о-ви Монхес	1871	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5	Болівія Чилі	Сухопутний коридор до Тихого океану	1883	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2

Продовження таблиці 1

6	Перу Чилі	Межі виключної економічної зони в Тихому океані*	1883	1	1	1	1	1	1к					
7	Ефіопія Судан	Прикордонна територія Аль Фашага	1902									3	3	
8	Есватіні Південна Африка	Прикордонні території	1902	1	1	1	1							
<i>Новітній час. Друга світова війна та Ялтинсько-Потсдамська мирна система</i>														
1	Японія Росія	Малі Курильські о-ви	1945	2	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1
2	Сирія Туреччина	Регіон Хатай	1946		3	3	3	3	2	2	2	2	2	2
<i>Деколонізація і утворення нових незалежних держав (1947-1988)</i>														
1	Пакистан Індія	Регіон Кашмір, морський кордон в Сір Крік	1947	3	3	3	4	3	4	3	4	4	3	
2	Росія Норвегія	Акваторія Баранцевого моря	1947	13										
3	КНДР Республіка Корея	територія Корейського півострова	1948	2	2	2	2	3	2	2	2		3	2
4	Ізраїль Ліван	Прикордонна територія Ферми Шебаа***	1948	3	3	3	2	2	2	2	3	2	3	2
5	Ізраїль Палестина	сецесія Палестини***	1948	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
6	Ізраїль; Сирія	Територія Голанських висот***	1948	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
7	Тайланд М'янма	Прикордонні території вздовж р. Салуїн	1948	2	1	1	1	1						
8	КНР Китайська Республіка	Сецесія Китайської Республіки (Тайваню)	1949	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
9	Афганістан Пакистан	Спільний кордон, проблеми делімітації, демаркації і фортифікації.	1947/1949		3	3	2	3	3	3	3	3	3	3
10	КНР В'єтнам Бруней Китайська Республіка Малайзія Індонезія	морські кордони в Південно-Китайському морі, о-ви Спратлі, Парасельські о-ви, штучні о-ви	1945/1949/1951	2	2	3	3	2	3	3	2	3	3	2
11	Японія Південна Корея	О-ви Такешіма / Докдо	1948/1951	2	2	2	2	1	1	1	2	2	2	1
12	Іспанія Велика Британія	Британська заморська територія Гібралтар	1954	1	1	2	2	2	1	2	2		2	2
13	Китай Індія	Прикордонні території, регіони Арунчал Прадеш, Аксай Чін	1954/1959	2	2	2	2	2	2	2	1	1	3	3
14	Тайланд Камбоджа	Лінія кордону, територія храму Преахвіхеа*	1954	4	2	2	2	2	1	1	1к			
15	Марокко Іспанія	Ексклави Сеута і Мелілья	1956	1	1									
16	Єгипет Судан	Прикордонна територія Трикутник Халаїб	1958	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1
17	Куба США	Військова база Гуантанамо	1959	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
18	Бурунді Руанда	Лінія кордону	1960	1	1	1								
19	Нігерія Камерун	Прикордонний район півострова Бакассі, ресурси	1961	1	1	3	1	1к						
20	Кувейт Ірак	О-ви Варба і Бубіян	1961	1	1	1	1							
21	Австралія Тимор-Леште	Розподіл акваторії і дна Тиморського моря	1962								1к			
22	Кіпр; ТРПК (Туречч.)	Сецесія Північного Кіпру	1963	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
23	Малайзія Сінгапур	Острів Пулау Бату Путех / Педра Бранка)*, протока Джохор	1963	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
24	Камбоджа В'єтнам	Лінія кордону, його демаркація, південь В'єтнаму, о. Фукуок	1969	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1

Продовження таблиці 1

25	Ірак Іран	Акваторія р. Шатт-ель-Араб	1969	1	1	1	1к							
26	Екватор. Гвінея Габон	о-ви Мбанье, Кокотьер, Конга****	1970	1	1	1	1	1	1	1			1к	
27	Бангладеш Індія	Територія, ресурси	1971	1к										
28	Китай Японія	Розподіл акваторії Східно- Китайського моря, о-ви Сенкаку/Дяюйдао	1945/1 971	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
29	Іран ОАЕ	Акваторія Ормузької протоки, о. Абу Муса, о. Великий Тумб, о. Малий Тумб	1970/1 971	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
30	Греція Туреччина	Егейське море, о-ви	1973	2	2	2	2	2	1		2	2	2	2
31	Данія Канада	о. Ханс*****	1973	1	1	1	1							
32	Марокко Західна Сахара	анексія частини території Західної Сахари***	1975	3	2	3	3	3	3	3	2	2	3	2
33	Бангладеш М'янма	Акваторія Бенгальської затоки, ресурси*****	1978	1	1									
34	Беліз Гватемала	Територія півдня Белізу****	1981	1	3	3	3	2	3	2	2	2	2	3
Розпад СРСР і біполярної системи світоустрою (1987-2000)														
1	Вірменія Азербайдж.	прикордонні райони, ексклави, Лачинський коридор, Зангезурський коридор	1987	3	3	3	3	3	3	3	3	3	5	3
2	Азербайдж. Нагорний Карабах (Вірменія)	сецесія	1988	3	3	3	3	3	3	3	3	3	5	3
3	Грузія Абхазія (РФ)	сецесія	1989	3	2	2	2	2	3	2	2	3	2	2
4	Грузія Південна Осетія (РФ)	сецесія	1989	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	2
5	Косово Сербія	сецесія	1989	3	3	1	1	1	1	2	2	2	1	2
6	Молдова ПМР (РФ)	сецесія	1989	2	2	3	2	2	2	2	2	2	2	2
7	Хорватія Словенія	Акваторія затоки Пірін, р. Драгонья	1991	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
8	Чорногорія Хорватія	п-ів Превлака, Которська бухта	1991	1										
9	Естонія Росія	прикордонні території, Віру-Інгери та більша частина колишнього Пецеського повіту Естонії	1991/199 4	1	1	1	2	2	2	2	1	1	2	2
10	Сомалі Сомаліленд (Ефіопія)	сецесія	1991	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1
11	Намібія Південна Африка	Лінія річкового кордону, р. Оранжева	1991	1										
12	Україна Росія	п-ів Крим	2014				3	2	2	2	2	2	2	2
13	Росія Казахстан Азербайдж. Туркменіст. Іран	Акваторія і дно Каспійського моря	1991/199 3	1	1	3	1	1	1	1	1			
14	Еритрея Джибуті	Територія, півострів Рас-Думейра, о. Думейра	1994/199 6 2008	2	1	1				2	2	1	1	1
15	Південний Судан Уганда	Прикордонна територія Каджо Кеджі	1994	2	2	1								
16	Ефіопія Еритрея	Прикордонна територія, м. Бадме	1961/199 8	2	2	1	1	1	3	2				
17	ДРК Руанда	Демаркація кордону	1998				3	2	2					

Продовження таблиці 1

18	Киргизстан Узбекистан Таджикист.	Прикордонні території, ексклави Сох, Шахи Мардан, Чон-Гара, Джангайл (Узбекистан), Сарвак, Ворух, (Таджикистан), Барак (Киргизстан).	2000			1	3	3	3	3	3	3	3	4
Сучасний етап (2001-2022)														
1	Норвегія Росія Канада Данія Фінляндія Норвегія Швеція США	правовий режим акваторії Півн. Льод. океану і континент. шельфу	2001	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2
2	Індонезія Тимор- Лешті	Лінія кордону	2002	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
3	Марокко Іспанія	О-ви Парслі/Перехіль	2002	1	1									
4	Росія Україна	акваторія і шельф Азовського моря, Керченська протока, о.Тузла	2003	1	1	2	3	3	2	2	3	3	2	2
5	КНР Респ. Корея Китайська Республіка	розмежування виключної економічної зони поблизу Скелі Сокотра (Іеодо, кор. мов.; Суян, кит. мов.)	2003											1
6	Кіпр Туреччина	Морські кордони, межі ВЕЗ, континентальний шельф	2005	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	
7	Фіджі Тонга	Рифи Мінерва	2005	2	1	1	1	1	1	1	1	1		1
8	Чилі Велика Британія	Антарктичний півострів	2007	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
9	Уганда ДРК	Озерний кордон, оз. Альберт	2007	2	2	1	1							
10	Ангола ДРК	Лінія кордону, трипойнт на стику кордонів Анголи, ДРК, Замбії	2009	2	1	1	1							
11	Південний Судан Судан	Прикордонний регіон Аб'єй, ресурси	2011	4н	5	3	3	3	3	3	2	1	1	1
12	Південний Судан Уганда	прикордонна територія Паджок	2011						2	1			1к	
13	Гондурас Сальвадор	о. Конехо	2013			2н	3	2	2	1	2	2	1	1
Сучасний етап (2001-2022)														
1	Україна Росія	Агресія, окупація, сецесія Донбасу	2014				5н	5	5	5	4	4	4	
2	Гайяна Венесуела	прикордонна територія Гайяна- Ессекібо	2015					2н	2	1	2	2	2	2
3	Кенія Сомалі	прикордонні території	2021											1

* – рішення Міжнародного суду ООН з приводу територіального спору

** – рішення Міжнародного суду ООН чи Арбітражному суді ООН не визнає одна, або обидві сторони спору

*** – окуповані території

**** – спір у процесі розгляду в Міжнародному суді ООН

***** – спір завершено за згодою сторін

***** – спір у процесі розгляду в Міжнародному Трибуналі із Міжнар. Морського Права

н – новий конфлікт; к – завершений конфлікт

Географія поширення ТПК (*табл. 2*) за досліджуваний період демонструє лідерство Азії за кількістю конфліктів з приводу території у порівнянні із іншими частинами світу. Ця обставина руйнує стереотип щодо Африки, яка найбільш вразливого до конфліктів материка. Він настільки поширений в ЗМІ та загальному публічному дискурсі, що знайшов

відображення навіть у вітчизняних підручниках «Географії» для 10 класу загальноосвітньої школи.

Європа, яка часто наводиться як приклад найбільш мирного макрорегіону із значним досвідом розв'язання конфліктів, насправді такою не є. Америка і Океанія є найбільш мирними регіонами світу.

Більшість ТПК світу у 2011–2021 рр. за інтенсивністю були ненасильницькими суперечками (1 бал) чи конфліктами (2 бали), помітно менше траплялися насильницькі конфлікти (3 бали), зрідка траплялися обмежені війни (4 бали) і тільки одного року в Африці та 6 років у Європі відбувалися найгостріші конфлікти, з максимальною інтенсивністю на рівні «війна» (5 балів) (*таблиця 2*).

Таблиця 2. Розподіл ТПК за частинами світу та інтенсивністю

Частина світу	К-ть ТПК	Середня інтенсивн. за весь період 2011–2021 рр.	Кількість зафіксованих ТПК даного рівня інтенсивності за період 2011–2021 рр.				
			1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів
Азія	28	2	72	98	57	2	-
Африка	21	1,6	64	21	13	1	1
Європа	17	2,1	42	58	35	3	6
Америка	12	1,4	73	28	6	-	-
Океанія	1	1,1	9	1	-	-	-

Упродовж досліджуваного періоду найбільше зросла середня інтенсивність ТПК в Європі (*рисунок*), суттєвий вплив на ці показники мала російсько-українська війна, російсько-грузинські та азербайджано-вірменські збройні конфлікти, що тривають до сьогодні з різним ступенем інтенсивності. Це показує дестабілізуючий вплив Росії і її союзника Вірменії на ситуацію із безпекою в нашій частині світу. Натомість у Азії середня інтенсивність конфліктів суттєво не змінювалася.

Це є яскравим свідченням того, що у сучасному світі боротьба за контроль над територією переходить у політико-правову площину. Засоби мирного вирішення міждержавних спорів:

- *переговори і консультації;*
- *обстеження спірного факту (англ. Inquiry);*
- *добрі послуги третіх держав, які не є стороною спору;*
- *медіація, яка передбачає втручання третьої сторони з метою узгодження претензій сторін, які протистоять, і висунення власних пропозицій, спрямованих на взаємоприйнятне компромісне рішення;*
- *примирення, яке поєднує елементи обстеження спірних фактів і медіації, тобто пошук прийняттого для сторін позасудового рішення;*
- *судове врегулювання (Міжнародний суд, Міжнародний трибунал з морського права);*
- *звернення до регіональних агентств або угод, тобто регіональних міжнародних організацій, які можуть створювати спеціальні постійні органи із врегулювання спорів (Комісія з басейну озера Чад та ін.) (Office of Legal Affairs... 1992).*

Знайти у численних базах даних якісь відомості про конфлікти, територіальне протистояння, що триває від античних часів до сьогодні неможливо. Відповідно, стверджувати, що якийсь конфлікт триває вже принаймні 1500 років також неправильно. Однак, якщо пристати на спосіб пояснення націогенезу, описаний в концепції Андерсона про «уявлені спільноти», то цілком можна припустити, що низка політичних еліт і

меритократичних кіл продукували і підтримували геополітичні наративи, як от образи втраченої землі. Вони здобували широку народну підтримку і могли мобілізувати суспільства до конфліктних дій супроти дійсних чи уявних опонентів. Це робиться з метою обґрунтування виняткового права народу на поширення своєї державної території в зонах перехресних територіальних претензій декількох націй.

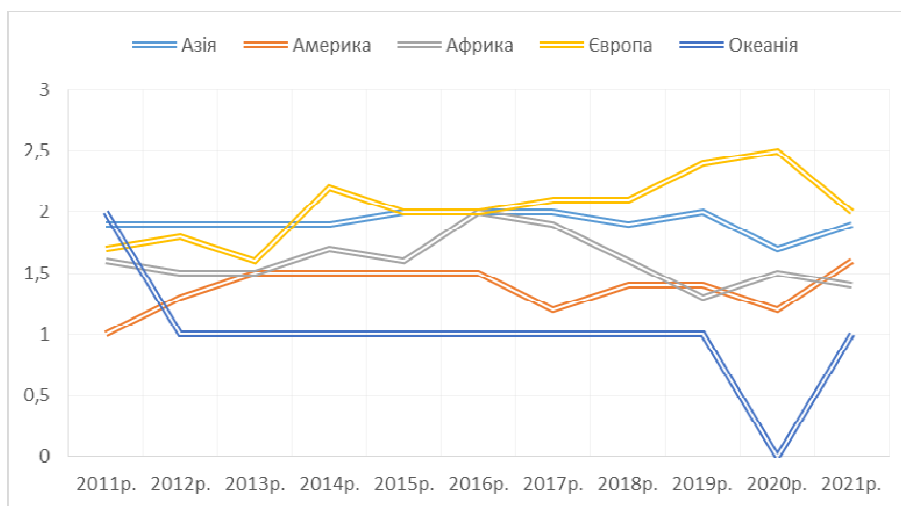

Рис. Зміна середньої інтенсивності територіально-політичних конфліктів за частинами світу у 2011–2021 рр.

Йдеться про міфологізовані претензії, що є уявленнями про бажані межі перспективного територіально-політичного утворення, яке ніколи раніше не існувало (німецький Рейх, тюркський Туран, Еллада та ін.), але основу якого має скласти масив етнічних земель одного чи багатьох уявно споріднених народів. Територія, яка включається у потенційно єдиний політичний, етнічний чи релігійний простір постає у формі утопічного образу, суспільного ідеалу та може бути основою для іредентизму та ідеологією конфліктної діяльності (Сливка 2022). Сьогодні не так багато країн, які опираються у своїх міфічних претензіях на події античної історії, але все ж вони є – це Греція і Північна Македонія. Мова йде не тільки про назву останньої, але і про імовірні територіальні претензії до першої, і фобії сучасних греків щодо «привласнення» еллінських історичних наративів македонцями. Коли грек говорить про Велику Македонію – він має на увазі Македонське царство, яке здобуло розмірів імперії зусиллями Олександра Македонського (IV ст. до н.е.). Натомість, коли македонець говорить про Велику Македонію, то має на увазі ареал розселення македонського народу, який частково співпадає із територією античної Македонії. І хоча суперечка між народами в цілому врегульована шляхом перейменування в 2021 р. Македонії у Північну Македонію, змагання геополітичних наративів двох балканських народів навряд чи припиняться у близькому майбутньому. Історична претензія Ірану на право власності на острови Абу-Муса, Великий і Малий Тумби в районі Ормузької протоки сягає часів Парфянської та Сасанідської імперій (Guo 2009).

Неофіційні історичні територіальні претензії артикулюються політиками, громадськими організаціями щодо територій, які в минулому належали цій державі і вона добровільно чи унаслідок агресії втратила контроль над ними (Ізраїльське, Юдейське, Хасмонеїське царства, як держави античних юдеїв). Держава толерує діяльність таких організацій, але офіційно не обґрунтовує свої права історичними аргументами. До них, зокрема, належать претензії низки політичних груп Ізраїлю на спірні території Єрусалиму та Західного Берега річки Йордан. Трактування сучасними євреями своїх античних за часом

прав на всю територію Палестини дає поживу пульсуючому з 1948 р. арабо-ізраїльському територіально-політичному конфлікту.

Прикладом *офіційних територіальних претензій* є позиція Китаю, щодо триваючого з 1959 року конфлікту прибережних держав Південно-Китайського моря стисло викладена в документі датованому груднем 2014 року: «Китайська активність у Південно-китайському морі має понад 2000-літню історію». Щоправда, цим претензіям намагаються опиратися В'єтнам, Філіппіни, Малайзія та Бруней, які стверджують, що міжнародне право «не визнає історію як основу морської юрисдикції» (Ерґін 2022).

Середньовічний (V–XV ст.) етап формування політичної карти не залишив нам у спадщину прикладів територіально-політичних суперечностей, які б тривали без упину принаймні 600 років і могли б перерости у повноцінний конфлікт сучасності. Все ж, знаходимо приклади, коли територіально-політичний устрій Середньовіччя інтерпретується в наш час із вигодою для себе при конструюванні міфологізованих територіальних претензій, які з часом трансформуються в неформальні історичні територіальні претензії, як наприклад, у відновлення ісламського Халіфату, ідеалу мусульманської держави, у якій державне управління здійснюється відповідно до вічних і незмінних законів, даних Всевишнім (Корюшко 2013). Серед халіфатів, які існували в історії мусульманського світу, передусім виділяють Праведний халіфат, а також Омейядський халіфат, Аббасидський халіфат та Османський халіфат. Різні конфесійні і національні політичні рухи в ісламі апелюють до відновлення певної історичної форми Халіфату. Таким чином, всі державні кордони сунітських держав Північної Африки і Близького Сходу можуть бути інтерпретовані ісламістами як колоніальні і нав'язані ззовні європейськими метрополіями, що відкриває шлях для територіальних претензій і ревізії нав'язаних європейськими метрополіями кордонів. Невдала спроба відновлення була здійснена прибічниками ІДІЛ в межах Сирії та Іраку. Регенерація ідеї халіфату цілком співзвучна геостратегії Ірану щодо побудови «шиїтського поясу», що включав би окрім Ірану Ірак, Сирію, Бахрейн та Ліван.

Прихильники «тюркської концепції» геополітики ідентифікують Центральну Азію з міфо-епічним топонімом Туран і, виходячи з фонетичної близькості етнічного («тюрк» – тюрків, турків) та географічного (Туран) позначень, локалізують одну з прабатьківщин тюрків у Центральній Азії. Ці міфологізовані уявлення настільки стійкі у тюркському середовищі від Алтаю до Середземного моря, що навіть сучасне інформаційне агентство Азербайджану називається «Туран». Пантюркізм є помітною течією в сучасних Туреччині і Азербайджані і його ідеологічні наративи цілком сприяють спільним діям країн щодо Вірменії і Нагорного Карабаху.

Міфологізовані територіальні претензії Путіна щодо українського Криму обґрунтовувалися тим, що він є начебто подібним до Храмової гори в Єрусалимі для православних росіян, бо саме тут у 988 році князь Володимир прийняв хрещення і звідси почалося хрещення Русі (Arkhipov, Kravchenko 2014). Недоречність таких заяв у тому, що Володимир був князем київським і до середньовічних політичних утворень на території сучасної Росії мав відношення виключно як сюзерен до васалів.

Сучасна Румунія підтримує добросусідські відносини із Україною та після свого вступу в НАТО і ЄС відмовилася від територіальних претензій до сусідів. Однак, румунські радикали висувують територіальні претензії до Південної Добруджі (південь Одеської області), хоча ця територія належала Румунії тільки в 1913–1915 і 1919–1940 і взагалі не належить до етнічних румунських земель. Проте вони наводять аргумент про належність цих земель у середньовіччі молдовським і волоським господарям (Baczwarow, Suliborski 2003).

Неформальні історичні територіальні претензії до сусідів неодноразово висловлювали угорські політичні еліти. Такі претензії можуть знаходити відображення у практиці маркування простору символічними пам'ятниками, що увіковічують угорський

середньовічний геополітичний наратив. Це прояв м'якої сили Угорщини в прикордонних регіонах сусідніх держав. В Україні на Верецькому перевалі встановлено пам'ятник, який в імперському дусі названо «A magyar honfoglalás millicentenáriumi emlékműve» (Kovács 2006), дослівно українською – «Тисячолітній монумент угорського завоювання». Схожість середньовічних геополітичних наративів Угорщини і Росії досить добре пояснює близькі відносини лідерів цих країн під час російсько-української війни 2022 р.

У сучасному Китаї відроджуються амбіції країни-гегемона в регіоні і світі, створюється культ видатного мореплавця епохи Середньовіччя Чжен Хе. Д. Єрґін пише про це як про «...ще одне свідчення вагомої ролі адмірала в історичних претензіях Китаю на Південнокитайське море» (Єрґін 2022).

Новий (кінець XV ст. – завершення Першої світової війни в XX ст.) період становлення політичної карти – це епоха становлення і апогею європоцентричного устрою світу. Більшість політико-географічних змін відбувалися за прямої участі європейських метрополій і націй.

Багато сучасних територіально-політичних конфліктів виводять свою ґенезу від епохи колоніалізму. Імперський геополітичний порядок означав просторову прив'язку світу до інтересів європейців, росіян, османів. Дещо пізніше до них приєдналися американці і японці. Колоніалізм і створення імперій були пропаговані домінуючими державами в якості законного, необхідного і навіть вигідного механізму для світу в цілому. Колоніалізм був не тільки присвоєнням природних ресурсів колонізованих земель, але він також бачив себе в ролі цивілізаційної місії на землі, щоб врятувати дикуна від невігластва, гріха і забобон (Oslender 2009). Характерною для колоніалізму є повна зневага до місцевого населення, як і до його суспільних інститутів та культури (Baczwarow, Suliborski 2003). Домінуючий підхід був наступний: організовані племена людності неєвропейських земель не мають суверенного права на свої території і таким чином не володіють суверенним статусом з точки зору ефективного врядування. Мешканці, таким чином, більше по факту і незаконно займали територію, яка могла б бути обумовлена як terra nullius і затребуваною будь-якою державою у відповідності з вимогами міжнародного права (Donaldson 2009).

СРСР у 1959 р. оголосив затоку Петра Великого т.зв. історичною затокою, обґрунтовуючи давністю їх господарського використання та ефективного контролю із часів Російської імперії. І це при тому, що Владивосток заснований в якості військового форпосту Росії щойно у 1860 р., тобто історичність затоки оцінена всього 162 роками. Це доволі слабке, з погляду часу, обґрунтування територіальних претензій. Поширена аргументація росіян щодо належності Криму РФ в якості російської етнічної території не витримує критики, оскільки півострів є типовою колонізованою зусиллями метрополії і її мешканців територією, де автохтонами є кримські татари, українці, караїми, кримчаки та греки.

Всього є дев'ять територіально-політичних конфліктів, що тривають із тієї епохи, всі вони характеризуються упродовж досліджуваного періоду низькою середньою інтенсивністю – 1,3 бали (2011–2021 рр.). Болівійсько-чилійський конфлікт архаїчний за своєю природою, оскільки стосується такого питання як доступ Болівії до океану. Це єдиний такого роду спір в сучасному світі. Інші стосуються прикордонних територій та кордонів, які встановлювалися в Латинській Америці під час здобуття країнами регіону незалежності згідно принципу *uti possidetis juris*. Йдеться про те, що вони успадкували колишні адміністративні межі європейських колоніальних володінь. Неточність карт, на яких їх проведено, дає привід ставити під сумнів законність делімітації кордонів і викликає міждержавні територіальні суперечності. Третій тип конфліктів – з приводу належності островів та розподілу акваторій навколо них.

Новітній період (після Першої світової війни до наших днів) став часом докорінних змін на політичній карті світу, кількість держав суттєво зросла, більше стало міждержавних

кордонів. Закономірно зросла кількість територіально-політичних конфліктів. До сьогодні триває 71 конфлікт, що мав початок цей період. Середня інтенсивність всіх розглянутих ТПК за 2011–2021 рр. – 1,9. Це суттєво вищий показник у порівнянні із ТПК нового періоду.

Перша світова війна та Версальсько-Вашингтонська мирна система (1919–1938 рр.). Станом на 2022 р. відсутні ТПК, які мали б початок на даному історичному етапі. Це пояснюється тим, що багато територіальних змін, що були закріплені Версальсько-Вашингтонською мирною системою були переглянуті за результатами Другої світової війни. Тим не менше, у міжвоєнний період репресалії застосовані, до країн, що зазнали поразки створили підґрунтя для розвитку мілітаризму та реваншизму, особливо у міжвоєнних Німеччині, Австрії та Угорщині. Наприклад, Тріанонський договір позбавив Королівство Угорщина 71% територій та 63,6% населення. За межами королівства опинилися 3 млн угорців (Гуменюк 2017). Події 100-річної давності до сьогодні живлять неформальні історичні територіальні претензії в сучасній Угорщині. За результатами I світової війни Болгарія, яка опинилась серед переможених країн, не змогла втримати свої попередні завоювання в Македонії і це спричинило перехід останньої в склад Королівства Югославія. До сьогодні цей факт трактується як причина формування окремишньої македонської ідентичності, з чим не бажають миритися численні політичні групи в Болгарії, що прагнуть реалізації ідеї принаймні культурної унії двох країн.

Друга світова війна та Ялтинсько-Потсдамська мирна система (після Другої світової війни, від 1938 до 1946-го року включно). Одним із двох ТПК, який виник на зазначеному етапі і зберігає певний рівень інтенсивності у продовж 2011–2021 рр. – це японсько-російський конфлікт з приводу належності т.зв. Малих Курильських о-вів. Конфлікт спричинений актом окупації цих стратегічно важливих територій радянськими військами та його невизнанням зі сторони Японії. Він залишається важливою частиною внутрішньої і зовнішньої політики Японії. Інший конфлікт стосується турецько-сирійських відносин. У 1938 р. Туреччина за сприяння Франції ініціювала перетворення французької підмандатної території – санджаку Александретта – у державу Хатай (її назва штучна – вигадана лідером Туреччини М. Ататюрком), яка в 1939 р. була анексована Туреччиною. Сирія після здобуття незалежності в 1946 не визнала цього акту і продовжує визнавати санджак частиною своєї території. Упродовж 2011–2021 рр. були приклади ескалації конфлікту до рівня насильницької кризи (3 бали). Ціль Туреччини, яка є актором у Сирійській війні – створити буферну зону в прикордонних регіонах суверенної Сирії, щоб збільшити безпеку своїх південно-східних регіонів. Це, закономірно, викликає спротив уряду в Дамаску. Унаслідок подій Другої світової війни суттєві територіальні зміни стосувалися Польщі і Румунії, які відмовилися від територіальних претензій до сусідніх держав під час інтеграції до НАТО, однак в обидвох країнах активними є націоналістичні політичні групи, які артикують неофіційні історичні територіальні претензії, зокрема і до українських Галичини, Бессарабії та Буковини. Також в румунському і молдовському політикумі є впливові політики, що виступають за об'єднання Румунії і Молдови та відновлення румунської державності в кордонах до 1940 року. Крах ідеології угорського реваншу на стороні країн Осі переніс у сьогодення образи угорців щодо несправедливих на їх погляд територіальних наслідків Тріанонської угоди.

Деколонізація і утворення нових незалежних держав (1947–1988). У літературі здобуття незалежності Індією у 1947 р. вважають періодом надлому колоніальної системи, яка утверджувалася упродовж XIX ст. У зазначений час виникли більшість держав на політичній карті світу. Це спровокувало хвилю територіальних суперечностей, оскільки успадковані від імперій кордони новостворених держав були проведені наче «леза бритви» у відповідності із політичними, економічними, стратегічними інтересами метрополій та часто були недостатньо чітко делімітовані і демарковані, а, отже, не враховували місцевих

етнополітичних реалій. Додала напруженості територіальним суперечностям популярна в другій половині XX ст. теорія ресурсного шляху розвитку, яка обґрунтовувала ідею, що завдяки націоналізації і ефективному використанню наявних родовищ ресурсів можливим є прискорене зближення рівня життя у країнах, що розвиваються із високорозвинутими державами (частково виправдалась на прикладі низки арабських країн, Малайзії та Брунею). Як результат, боротьба за поклади ресурсів у прикордонних регіонах і акваторіях спонукала до виникнення численних джерел нестабільності. Бачваров і Суліборські (Baczwarow, Suliborski 2003) пропонують термін «африканізація» на означення подій, що формували політичну карту на етапі деколонізації. Заради об'єктивності, слід зазначити, що тільки 6 міждержавних ТПК на цьому етапі виникли в Африці. Таким чином, поняття «африканізація» більшою мірою описує внутрішні конфлікти, меншою мірою – міждержавні. Всього ж на даному етапі розпочалися 34 конфлікти, їх середня інтенсивність упродовж 2011–2021 рр. – 1,9 бали. Це відповідає рівню ненасильницької кризи за методологією «Conflict Barometer». Однак, деякі з них мають стабільно високий 3-бальний рівень.

Розпад СРСР і біполярної системи світоустрою (1989–2000). На даному етапі формування політичної карти виникли 18 територіально-політичних конфліктів, із яких тільки 9 були актуальними в 2021 р. за даними «Conflict Barometer». Політична і економічна кризи в СРСР спричинили до виникнення низки територіально-політичних конфліктів між радянськими республіками та автономними утвореннями. В основі конфліктів були історичні образи та питання пов'язані із національною ідентичністю та майбутнім державотворенням. Латентні конфлікти перетворилися у насильницьке протистояння між націями, натомість Москва не тільки не виступала незалежними арбітром і миротворцем, а скоріше навпаки – використала конфлікти як інструмент збереження свого впливу в національних республіках. Проведене в радянський час розмежування між національними республіками часто не відображало етнополітичної реальності. Перетворення колишніх адміністративних кордонів у державні не гарантувало безконфліктного розпаду СРСР. Яскравим прикладом стала проблема територіальних претензій РФ щодо півострова Крим, які спочатку подавалися як неофіційні територіальні претензії російських еліт, а в 2104 р. набули форми збройної агресії. Схожі процеси відбувалися в процесі дезінтеграції Югославії, де роль гегемона відігравала Сербія, з чим не погоджувалися політичні еліти Словенії, Хорватії, Боснії і Герцеговини, Македонії, Косово та Чорногорії. Балканські війни 1990-х років і Дейтонське післявоєнне врегулювання створили умови для встановлення хиткого миру в Боснії і Герцеговині на основі конфедеративного устрою країни, що знизило інтенсивність конфлікту, але не зняло територіально-політичних суперечностей, що покладені в його основу і пов'язані із реалізацією сербських великодержавних проєктів. Сецесіонізм та супроводжуючі його війни на радянському і югославському просторах мали наслідком утворення низки самопроголошених невизнаних чи частково визнаних держав. Вони перетворилися на осередки заморожених конфліктів, які в будь-який момент можуть перетворені на ядра збройного насильства. Дезінтеграція СРСР мала наслідком виникнення монополярної моделі світоустрою, коли США більш як на десятиліття стали глобальним гегемоном. Тим не менше, в зонах радянського геополітичного впливу виникли геополітичні лакуни, що спричинило до виникнення нових зон конфліктів, як от ефіопсько-еритрейського та сомалійсько-ефіопського конфліктів. З'явилися передумови для дезінтеграції Ефіопії, Судану і ДРК. В останньому випадку держава зберегла єдність, але стала ареною Другої конголезької війни, в якій взяли участь більше двадцяти збройних угруповань із дев'яти держав. Наслідком війни залишається руандійсько-конголезький територіальний конфлікт з приводу контролю над прикордонними територіями, що багаті на поклади золота і колтану. Руанда виступає в ролі країни-агресора, що зацікавлена в окупації і підтримці повстанців тутсі у багатих ресурсами регіонах ДРК.

Сучасний етап (2001–2022). Вторгнення США в Ірак у відповідь на теракти ісламістів в Нью-Йорку розпочали новий етап у формуванні політичної карти світу. Надії багатьох про безконфліктний розвиток світу, що опиралися на магію круглих дат (початок нового тисячоліття), не справдилися. Найбільшими подіями, що змінили політичну карту на цьому етапі, слід вважати проголошення незалежності Косово (2008), Південного Судану (2011) і збройну агресію РФ проти України 24 лютого 2022 р. Загалом цей етап характеризувався збільшенням кількості ТПК з приводу морських акваторій, озерних і річкових кордонів. Це можна пояснити зростанням цін на мінеральну сировину на світових ринках і відповідний інтерес національних урядів і ТНК у експлуатації ресурсів у прикордонних регіонах та на морському шельфі. Загострення енергетичної проблеми на глобальному рівні використовується Росією для реалізації своїх імперських амбіцій щодо поширення своєї гегемонії в регіоні Центрально-Східної Європи, що проявилось у злочині агресії проти суверенітету України 24 лютого 2022 року. Запуск Росією газопроводів до основних ринків ЄС в обхід України став частиною геостратегії нав'язування своєї геополітичної домінації над Україною. Пострадянський простір залишається вразливим до прояву територіально-політичних конфліктів, свідченням чого є азербайджано-вірменські і киргизо-таджику-узбецькі територіальні спори і конфлікти. Всього на даному етапі виникло 17 ТПК, середня інтенсивність всіх конфліктів їх упродовж 2011–2021 р. – 1,8 бали за методикою «Conflict Barometer», а найбільш гострою формою ТПК залишається триваюча в 2022 році російсько-українська війна. Склалися всі передумови для завершення попереднього етапу у формуванні політичної карти світу і початку нового – пов'язаного з кризою російської державності і можливої її дезінтеграції.

4. ВИСНОВКИ

Отже, в статті нами встановлено, що ціла низка територіально-політичних конфліктів із попередніх геополітичних епох залишаються актуальними навіть тоді, коли змінилися ключові геополітичні, економічні обставини, які їх спровокували. Використання історичної аргументації в обґрунтуванні територіальних претензій є нелегітимним з точки зору міжнародного права, однак дозволяє формувати внутрішньополітичну повістку в державах-учасниках територіальних спорів. Сьогодні фіксуємо доволі багато прикладів, коли історичний геополітичний наратив в обґрунтуванні територіальних претензій стосується попередніх етапів формування політичної карти світу у формі міфологізованих територіальних претензій, неофіційних історичних територіальних претензій та офіційних територіальних претензій. Максимальним проявом останніх є заперечення владою Росії суверенітету України над своєю суверенно визнаною територією.

Упродовж XX–XXI століть сформувалися інституційні та нормативно-правові засоби для мирного врегулювання територіально-політичних конфліктів. Про це свідчить низька інтенсивність переважної більшості ТПК, а, отже, ненасильницький їх характер. Випадки, коли ТПК переростають у насильницьку форму не настільки численні. За період 2011–2021 рр. помітно менше зрідка траплялися обмежені війни (4 бали) і тільки одного року в Африці та 6 років у Європі відбувалися найгостріші конфлікти, з максимальною інтенсивністю на рівні «війна» (5 балів). Найбільша кількість територіально-політичних конфліктів в досліджуваній період спостерігається в Азії, найбільша їх інтенсивність – в Європі. Подальші дослідження повинні зорієнтовані на постконфліктне врегулювання ТПК. Важливо, щоб у Європі кордони перестали бути «лезом бритви», яке розділяє потенційних антагоністів, а повісткою денною української політичної географії стала транскордонна співпраця. Однак, це стане можливим після переходу світу у новий етап формування політичної карти світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Безуглий, В.В., Козинець, С.В.** (2003). *Регіональна економічна та соціальна географія світу : Посібник*. Київ : Академія. [Bezuhlyi V.V., Kozynets, S.V. (2003). *Rehionalna ekonomichna ta sotsialna heohrafiia svitu : Posibnyk*. Kyiv : Akademiia.]
2. **Гольцов, А.Г.** (2012). *Геополітика та політична географія : Підручник*. Київ : Навчальна література. [Holtsov, A.H. (2012). *Heopolityka ta politychna heohrafiia : Pidruchnyk*. Kyiv : Navchalna literatura.]
3. **Гоменюк, І.** (2017). *Провісники Другої світової. Прикордонні конфлікти в Центральній-Східній Європі. Від розпаду імперій до Гляйвіцької провокації*. Харків : Клуб сімейного дозвілля. [Homeniuk, I. (2017). *Provisnyky Druhoi svitovoi. Prykordonni konflikty v Tsentralno-Skhidnii Yevropi. Vid rozpadu imperii do Hliaivitskoi provokatsii*. Kharkiv : Klub simeinoho dozvillia.]
4. **Дністрянський, М.С.** (2021). *Загострення геополітичних взаємин у період постмодерну та становище України : Монографія*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. [Dnistrianskyi, M.S. (2021). *Zahostrennia heopolitychnykh vzaemyn u period postmodernu ta stanovyshe Ukrainy : Monohrafiia*. Lviv : LNU imeni Ivana Franka.]
5. **Дністрянський, М., Копачинська, Г., Дністрянська, Н.** (2021). Проблеми неврегульованості політичного статусу територій як чинник поглиблення суперечностей у міжнародних відносинах. *Економічна та соціальна географія. Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка*, 2, 74-81. [Dnistrianskyi, M., Kopachynska, H., Dnistrianska, N. (2021). Problemy nevrehulovanosti politychnoho statusu terytorii yak chynnyk pohlyblennia superechnosti u mizhnarodnykh vidnosynakh. *Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia. Naukovi zapysky TNPU imeni Volodymyra Hnatiuka*, 2, 74-81.]
6. **Єрґін, Д.** (2022). *Нова карта світу. Енергетика, клімат, конфлікти*. Київ : Лабораторія. [Yergin, D. (2022). *Nova karta svitu. Enerhetyka, klimat, konflikty*. Kyiv : Laboratoriia.]
7. **Кирюшко, М.І.** (2013). Ідея Халіфату в історичній пам'яті мусульманських народів у сучасній Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*, 2, 97-116. [Kyriushko, M.I. (2013). Ideia Khalifatu v istorychnii pamiaty musulmanskykh narodiv u suchasnyy Ukraini. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy*, 2, 97-116.]
8. **Книш, М.М., Котик, Л.І.** (2014). *Політико-географічна глобалістика: Навчальний посібник*. Львів : ЛНУ ім. І. Франка. [Knysh, M.M., Kotyky, L.I. (2014). *Polityko-heohrafichna hlobalistyka: Navchalnyi posibnyk*. Lviv : LNU im. I. Franka.]
9. **Сливка, Р.** (2019). Вразливість півостровів щодо прояву територіально-політичних конфліктів. *Часопис соціально-економічної географії*, 27, 70-76. [Slyvka, R. (2019). Vrazlyvist pivostroviv shchodo proiavu terytorialno-politychnykh konfliktiv. *Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafiy*, 27, 70-76.]
10. **Сливка, Р.** (2022). Понятійна основа географії територіально-політичних конфліктів. В.Р. Лозинський (Ред.), *Сучасні напрямки розвитку географії України : Монографія* (с. 226-259.). Львів : ЛНУ ім. Івана Франка. [Slyvka, R. (2022). Poniatyina osnova heohrafiy terytorialno-politychnykh konfliktiv. V.R. Lozynskyi (Red.), *Suchasni napriamky rozvytku heohrafiy Ukrainy: Monohrafiia* (s. 226-259.). Lviv : LNU im. Ivana Franka.]
11. **Стафійчук, В.І.** (2016). *Політична географія світу : Навчальний посібник*. Херсон : ОЛДІ-Плюс. [Stafiichuk, V.I. (2016). *Politychna heohrafiia svitu : Navchalnyi posibnyk*. Kherson : OLDI-Plus.]
12. **Baczwarow, M., Suliborski, A.** (2003). *Kompendium wiedzy geografii politycznej i geopolityce : terminologia*. Warszawa : Wydaw. Naukowe PWN.
13. **Diehl, P.F., Goertz, G.** (1991). Interstate conflict over exchanges of homeland territory, 1918–1980. *Political Geography Quarterly*, 10(4), 342-355.
14. **Donaldson, J.** (2014). Re-thinking international boundary practices: moving away from «edge». *Geographies of peace*. London, New-York : I.B. Tauris, 63-74.
15. **Goertz, G., Diehl, P.F.** (2002). *Territorial changes and international conflict*. London : Routledge.
16. **Guo, R.** (2009). *The land and maritime boundary disputes of Asia*. New York : Nova Science Publishers, Inc.
17. **Kopachynska, G.** (2013). Political-geographical features of the Ukrainian-Romanian marine border definition and establishment within the Black sea. *Revista Română de Geografie Politică*. 1, 35-42.
18. **Kovács, S.** (2006). *Verecke. Földrajzi és történelmi barangolás a vidéken*. Budapest : Hungarovox Kiadó.
19. **Lahr, M.M., Rivera, F., Power, R.K., Mounier, A., Copsey, B., Crivellaro, F., ... & Foley, R.A.** (2016). Inter-group violence among early Holocene hunter-gatherers of West Turkana, Kenya. *Nature*, 529(7586), 394-398.
20. **Office of Legal Affairs Codification Division.** (1992). *Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States*. New York : UN.
21. **Osleender, U.** (2009). Anti-Geopolitics. In R. Kitchin and N. Thrift (Eds.), *International Encyclopedia of Human Geography in 12 volumes*. Vol.1. (pp. 152-158.). Amsterdam : Elsevier.
22. **Tyner, J.** (2006). Colonilism In. *Encyclopedia of Human Geography*. New York : Sage Publications.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРИ

23. *All Conflict Barometers. HIIK. Previous Versions* (2022). [Джерело](#)
24. Arkhipov, I., Kravchenko, S. (2014). *Putin's Crimea-as-Jerusalem Myth Baffles Russian Historians*. [Джерело](#)
25. Miller S.V., Tir, J., Vasquez, J.A. (2020). *Geography, Territory, and Conflict*. [Джерело](#)
26. *Primordialism* (2022). [Джерело](#)

R. Slyvka, I. Zakutynska

Historical and Geographical Dimension of Interstate Territorial and Political Contradictions and Conflicts (2011–2022)

Keywords: historical political geography, geography of territorial and political conflicts, interstate conflicts, spread of conflicts, intensity of territorial and political conflicts.

Abstract: The analysis of publications has revealed that the main attention is focused on the armed conflicts of the 19th–21st centuries regarding the belongingness of territories. Many territorial disputes date back to the past historical and geographical periods.

In this article, we seek to find out the following important facts: 1) to establish the dynamics and average intensity of territorial and political conflicts during 2011–2021 based on the analysis of their intensity, particularly, in the context of individual parts of the world; 2) which and how many territorial political conflicts from previous geopolitical eras have remained relevant.

Since we study territorial political conflicts in the context of the formation of the political world map, we must refer to the historical and geographical method. Its application allows for establishing historical geographic sections and defining which territorial political conflicts of 2011–2022 originate in a definite period of the formation of the political world map.

The article applies the classical periodization of the political map formation: 1) ancient (from the era when the first state forms appeared to the 5th century AD); 2) medieval (V–XV centuries); 3) new (late 15th century – the end of the World War I in the 20th century); 4) contemporary (after the World War I to the present day). The contemporary period of the political map development includes five stages: 1) World War I and the Versailles–Washington peace system; 2) World War II and the Yalta–Potsdam peace system; 3) decolonization and formation of new independent states; 4) unsustainability of the socialist camp and termination of its existence; 5) modern stage.

We have used this periodization arrange the data on the beginning, subject and intensity of conflicts according to 11 annual reports of the «Conflict Barometer» (2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021). From this database, we have selected conflicts based on such notions as «territory» and «secession».

There was a total of 79 territorial and political conflicts during the research period, most of them were non-violent. This is evidenced by low intensity of the vast majority of conflicts. Cases when territorial and political conflicts developed into violent forms are not so numerous. During the period of 2011–2021, there were occasional limited wars (4 points) and the most acute conflicts with the maximum intensity at the «war» level (5 points) took place in Africa only for one year and in Europe for 6 years. The geography of territorial and political conflicts during the studied period demonstrates the leadership of Asia in terms of the number of conflicts over territory in the world. This circumstance destroys the stereotype about Africa, which is a continent that is the most vulnerable to conflicts. Europe, which is often mentioned as an example of the most peaceful macroregion with a significant track record of conflict resolution, is in fact not like that.

A number of territorial and political claims from previous geopolitical eras remain relevant even when the key geopolitical and economic circumstances that provoked them have changed. The use of historical argumentation in the justification of territorial claims is illegitimate from the point of view of international law, however, it allows for the formation of an internal political agenda in states participating in

territorial disputes. We have found out that the historical geopolitical narrative in substantiating territorial claims in many cases refers to the previous stages of the formation of the political world map. They are expressed in the form of mythologized territorial claims, unofficial historical territorial claims and official territorial claims. The maximal manifestation of the latter is the Russian authorities' denial of Ukraine's sovereignty over its sovereignly recognized territory and justification of armed aggression. The dreams of many about the conflict-free development of the world in the 21st century have not come true. Today's challenge is to reject historical geopolitical narratives in the justification of territorial claims, as such that threaten peace and security in the world.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2022